

Mr Đorđe Stavretović

FORMIRANJE I DELATNOST NARODNE VLASTI U PRIZRENU I OKOLINI U PERIODU 1944—1953. GOD.

Govoriti o radu i razvitku ilegalnih NOO na okupiranoj teritoriji Kosova i Metohiji a i šire, znači govoriti o celokupnoj aktivnosti KPJ. Sve aktivnosti koje je organizovale Partija svodile su se uglavnom na dva osnovna cilje; organizovati i jačati oružane snage NOV, i drugo, uspostavljanje novog društveno-političkog sistema narodne vlasti.

Prvi NOO u Prizrenu i okolini formirani su početkom aprila 1942. godine. Oni su bili u početku svoga postojanja isključivo nacionalni. Do jedinstvenog NOO doći će polovinom 1943. godine. U toku NOR-a njihova delatnost je u mnogome poznata, posebno od 1943. godine kada NOP postaje više masovniji i aktivniji.

NOO u kosovsko-metohijskoj oblasti osnivaju se godinu dana kasnije nego u drugim krajevima Jugoslavije. Razlog za kašnjenje je što Oblasni komitet KPJ za Kosovo i Metohiju nije bio na vreme upoznat sa odlukama stoličnog savetovanja i fočanskim propisima. Značajniju prekretnicu u organizovanju revolucionarne vlasti na Kosovu i Metohiji predstavlja Direktivno pismo CK KPJ od 25. maja 1942. god. kojim je svim organizacijama na terenu i pozadinskim organizacijama KPJ naložila da se formiraju NOO.¹

Na prvoj oslobodilačkoj konferenciji ONOO 1943/1944. godine prisustvovali su pored ostalih delegata sa Kosova i Albanije i delegati iz Prizrena i okoline i to: Mehmed Hodža, Ismailj Đinalji, Gani Ćardarbaši, Rešat Isa, Etem Zurneđiju, Ferid Peroli, Džavid Nimani i Sima Vasiljević — Bata.²

Pripreme za oslobađanje Kosova i Metohije tekle su još polovinom 1944. godine. Glavni štab NOV i PO za Kosovo i Metohiju preimenovan je u OPERATIVNI ŠTAB NOV I PO za Kosovo i Metohiju sa zadatkom da vrši koordinaciju operacija kosovskih jedinica NOV Srbije i jedinica NOV Albanije a za konačno oslobodjenje Kosova i Metohije.³

¹ *Kosovska Mitrovica i okolina, Priština, 1981. god. str. 360.*

² *Miodrag Nikolić, Hronika Prizrena, rad. u rukopisu.*

³ Kao napomena 1.

Iz sačuvanih dokumenata saznajemo da u vreme borbi za konačno oslobođenje Kosova i Metohije, Oblasni narodnooslobodilački odbor nije bio u stanju da pruži dovoljnu pomoć ni odborima koji su ranije osnovani na neoslobođene teritorije, ni onima koji su formirani tokom završnih operacije za oslobođenje ovog kraja. Razlog za to treba tražiti u brzini ratovanja jedinica koje su oslobađale ovaj kraj i u relativno kratkom periodu njegovog potpunog oslobođenja.⁴

Ni u jednoj Oblasti naše zemlje nisu postojali teži uslovi za širi razmah NOB-e nego što su bili na Kosovu i Metohiji. Pa ipak komunistima Kosova i Metohije, koje je vaspitavala KPJ i drug Tito, znali su savladati ove teškoće i dovesti do konačne pobeđe.⁵

Oslobođenjem Metohije, u Prizrenu su se našla sve rukovođeća tela oblasnog značaja, a od aprila 1945. godine u Prizrenu prelazi i Oblasni komitet KPJ za Kosovo i Metohiju, gde ostaje do kraja 1946. godine. To je malo pozitivnog uticaja za ukupno društveno kretanje u Prizrenu i okolini.

Na prvom zasedanju ASNO Srbije, marta 1945. godine u Beogradu, gde učestvuju i delegati Kosova i Metohije odlučeno je, uz saglasnost delegata Kosova i Metohije, o priključenju Kosovsko-Metohijske Oblasti Federalnoj Republici Srbiji. Izjave su potpisali Fedilj Hodža i Dušan Mugoša. Ali pošto je Kosovsko-Metohijska oblast bila pod Vojnom upravom, to priključenje je doneto posle ukidanja Vojne uprave, Odlukom Prvog redovnog saziva Oblasnog narodnog odbora na skupštini prestavnika naroda Kosova i Metohije od 8, 9 i 10 jula 1945. godine u Prizrenu.

Iz revolucije koja je doneta na ovoj skupštini vidi se da se područje Kosovo i Metohija konstituiše kao samostalna autonomna jedinica u sastavu Narodne Republike Srbije. Na sednici izabran je i prvi predsednik Oblasnog narodnog odbora Fadilj Hodža, a za potpredsednika Miladin Pavličić, za sekretara Pavle Jovičić. Takođe izvršen je izbor poslanika za Federativnu narodnu skupštinu Srbije.⁶

Iz rezolucije o priključenju Kosovsko-Metohijske Oblasti federalnoj Srbiji vidimo volju i želju naroda Kosova. Oblasna naroda skupština Kosova i Metohije jednodušno izjavljuje da se stanovništvo ove oblasti, isto kao i svi narodi Jugoslavije nije nikada priznalo raskomadanje Jugoslavije, te da je izraz želje celokupnog stanovništva Oblasti da ova bude priključena federalnoj Srbiji, kao njen sastavni deo. Narod ove oblasti uveren je da će u narodnoj vlasti Srbiji naći punu zaštitu, te da će od narodne vlasti cele Jugoslavije biti svesrdno pomognuta u svom političkom, nacionalnom, ekonomskom i kulturnom podizanju, a predsedavnici Oblasti u Narodnoj skupštini Srbije i u AVNOJ-u doprineće svim svojim sna-

---

⁴ Arhiv Pokrajinskog Komiteta SK Kosova.

⁵ Pero Morača: *Ustanak 1941*, Komunist od 5.8.1971, Beograd.

⁶ *Narodni odbor Kosovsko-Metohijske oblasti 1943—1953*, Priština,

gama izgradnju demokratske Srbije i Demokratske Federativne Jugoslavije.⁷

Apostrofiran je na istom Zasedanju i tekst druga Tita. »Da se u radovima NOV i POJ od samog početka pa do danas, nalaze u ogromnoj većini Srbi umesto da to bude obratno. I dalje, da oni vode nemilosrdnu borbu ne samo protiv okupatora, već i protiv četnika Draže Mihajlovića i ostalih neprijatelja ujedinjenja naroda. To dokazuje da svi narodi Jugoslavije koji su bili u prošlosti ugnjetavani od velikosrpskih hegemonista imaju u srpskom narodu svog najboljeg i najdoslednijeg saveznika.«⁸

Gradski narodni odbor

Nakon oslobođenja grada i okoline 17. novembra 1944. godine kasno u noći sastali su se u staroj opštinskoj zgradi članovi ilegalnog NOO, među kojima su bili predstavnici OK KPJ za Kosovo i Metohiju Pavle Jovičević, Džavid Nimani i dr. Oni su razmatrali postojeće stanje u gradu i preduzimanju niz mera za funkcionisanje novih organa narodne vlasti u Prizrenu. Takođe razgovaralo se o daljoj borbi za konačno oslobođenje zemlje, kao i o borbi protiv spoljnjeg i unutrašnjeg neprijatelja i njihovih saradnika. Pokrenuta su pitanja i odgovornosti pojedinaca saradnika okupatora i lišavanja slobode istih.

Na osnovu više dokumenta i kazivanja savremenika događaja nakon oslobođenja utvrdili smo da je prvi legalni Narodnooslobodilački odbor u Prizrenu bio u ovom sastavu: Ismailj Đinali, Rešad Isa, Petar Lazović, Sima Vasiljević, Dr. Đeljadin Deda, Ethem Zurnadžiju, Predrag Ajtić, Dimitrije Čosić, Refki Dauti, Jevta T. Čakić, Šani Hodža, Destan Čemalji, Dušan Nikolić, Spira Đorđević, Šani Pjetar, Liter Krist, Ahmat Nalbani, Čemalj Karahoda, Mileva Ajtić, Mileva Lalić i Remzi Nemlađiju. Izabran je i Izvršni odbor u ovom sastavu: Ismail Đinali, predsednik, Rešat Isa, sekretar (do 22. decembra 1944), a posle njega dolazi na mesto sekretara Jefta T. Čekić, a za članove Predrag Ajtić, dr Dželadin Deda, Etem Zurnadžija, Petar Lazović, Sima Vasiljević, Dimitrije Čosić i Refki Dauti.⁹

Nacionalna struktura Izvršnog narodnooslobodilačkog odbora bila je: Albanaca 5, Srba 4, a profesionalna struktura: zanatlija 3, trgovaca 2, intelektualaca 4.

Izvršni odbor u gradu sa odsecima koji se formiraju postaje rukovodeće društvo političko telo. Ono u saradnji sa plenumom Gradskog narodnooslobodilačkog odbora, Mesnim komitetom KPJ i drugim društvenopolitičkim organizacijama, (koje se uporedo formiraju) preduzimaju i sprovode u život uputstva, zakone i druge propise, koji se donose od saveznih, republičkih i oblasnih organa i društveno-političkih organizacija. Narodnooslobodilački

⁷ Isto.

⁸ Isto.

⁹ Regionalni istorijski arhiv Prizren, K-1 i 2.

odbori suočavaju se sa čitavom problematikom koje je nastala posle rata ili kao posledica rata. To su pre svega izgradnja narodne vlasti, oživljavanje privrednog, društveno-političkog, prosvetnog, socijalnog zdravstvenog, i drugih problema. Sve je to bilo od vitalnog značaja za grad i okolinu. Do kraja 1944. godine formiraju se u gradu četiri rejonska narodnooslobodilačka odbora, a po selima mesni, odnosno seoski narodnooslobodilački odbori.¹⁰

Sreski narodni odbor

Od strane društveno-političkih organizacija i oblasnih foruma data je inicijativa za stvaranje Sreskog narodnooslobodilačkog odbora sreza šarplaninskog. Iz uputstva se vidi da se odnosi između narodnooslobodilačkih odbora kao reevolucionarne vlasti i vojnih vlasti, komandi mesta područja i slično, koji se formiraju uporedo sa organima narodne vlasti, zasnivaju na saradnji. Odbori nisu kao što je negde pogrešno tumačeno izvršni organi vojnih ili vojno-pozadinskih vlasti, već su potpuno autonomni organi vlasti. Kadgod je potrebno, oni mogu da se obrate za pomoć vojsci koja svojom snagom garantuje autoritativnost njihovih odluka. S druge strane, oni izlaze u susret zahtevima vojnih vlasti.¹¹

Inicijativni Sreski narodnooslobodilački odbor formiran je 14. XII. 1944. Ovome kao i budućem Sreskom narodnooslobodilačkom odboru prethodila je konsultacija Sreskog komiteta KPJ za Prizren sa članovima Obalsnog komiteta KPJ za Kosovo i Metohiju.

Inicijativni odbor sazvaio je konferenciju predstavnika seoskih i mesnih narodnooslobodilačkih odbora sa područja sreza Šarplaninskog za 22. decembar 1944. godine. U staroj zgradi Sokolskog doma počela je sa radom Prva sreska konferencija narodnooslobodilačkog odbora. Konferenciju je u ime Inicijativnog sreskog narodnooslobodilačkog odbora otvorio Halim Spahiu. Posle odavanja pošte poginulim borcima u narodnooslobodilačkom ratu predavajući je dao reč Džavidu Nimaniju, članu Operativnog štaba i članu Obalsnog komiteta KPJ za Kosovo i Metohiju. On je prirodnim govorom izložio međunarodnu situaciju u svetu i kod nas kao i rukovodeću ulogu KPJ u toku narodnooslobodilačkog rata i narodne revolucije.¹²

Konferencija je nastavila sa radom i pre nego što se prešlo na izbor odbornika Sreskog narodnooslobodilačkog odbora. Predsednik inicijativnog odbora prisutnim delegatima je naglesio da »u sreski narodnooslobodilački odbor ili bilo koji organ narodne vlasti ne smeju ući ljudi koji su se našli u službi okupatora, njihovi saradnici ili ljudi koji su bili uz fašiste. Na predlog Inicijativnog odbora zabran je jednoglesno Izvršni odbor i Plenum Sres-

---

¹⁰ Isto.

¹¹ Kao napomena 9.

¹² Isto.

kog narodnooslobodilačkog odbora. Za prvog predsjednika Sreskog izvršnog odbora izabran je Halim Spahiu. Dragutin Jakić je izabran za potpredsjednika a Todor Cukalović za sekretara. Osman Rifati izabran je za drugog sekretara. Za članove odbora izabrani su: Nislím Selenica, Petar Lazović, Ethem Zurnadžiju, Amet Arapi, Dimitrije Čosić, Ljubomir Nedeljковиć, i Seli Meta.¹³

U Plenu Sreskog narodnooslobodilačkog odbora izabrani su: Ismail Đinali, Cemalj Karahoda, Petar Lazović, Sima Vasiljević, Đeladin Deda, Rešat Isa, Dušan Nikolić, Mithat Cemali, Ethem Zurnadžiju, Predrag Ajtić, Sani Pjotri, Seli Meta, Destan Cemali, Dimitrije Čosić, Refki Dauti, Spira Đorđević, Mileva Ajtić, Dani Demiri, Ljubomir Nedeljковиć, Sadri Bećiri, Stanislava Aleksić, Milan Simić, Miloš Softić, Nikola Ušterić, Saćir Zumberović, Đurđe Čukalović, Milan Marković, Redžep Sulejmani, Zek Ajvazi, Skender Idrizi, Slobodan Đekić, Bahrije Ademi, Dušan Bajkić, Remzi Redžepi, Jusuf Duraku, Mehmet Hamza, Ajdari Rustem, Brahim Uka, Ljatif Brahimi, Ceni Seiti, Sima Petković, Adem Sefula, Elez Kadrija, Sadri Miftari, Čazim Fejzi, Ali Ibrahimí, Rasim Redžepi, Skender Zulfiju, Nuredin Nazeri i Đemelj Nasufi.

Na istoj konferenciji izabrani su i kandidati za Oblasni narodnooslobodilački odbor Oblasti. I to: Halim Spahiu, Todor Cukalović, Rešat Isa, Milivoje Bajkić, Ethem Zurnadžiju, Ahmet Arapi, Ismail Đinali, Sime Vasiljević, Damjan Karalejić, Sadrija Aziri, Milan Marković, Jusuf Duraku, Behti Ademi, Ibrahim Uka, Adem Sejdulahu, Sali Meta i Đemail Nasufi.¹⁴

Na osnovu više dokumenata utvrdili smo da su mesni i seoski narodni odbori na teritoriji sreza šarplaninskog formirani do kraja maja 1945. godine. Tečan datum za pojedine odbore nismo mogli utvrditi.

U duhu državnih propisa i uputstava Demokratske Federativne Jugoslavije narodnooslobodilački odbori su sproveli niz mera u cilju obezbeđenja mira i reda u gradu i okolini. Ograničeno je kretanje građana noću, snabdevanje građana hranom, odećom i obućom, koje se racionalno sprovodi; obavlja se akcija skupljanja oružja; vrši se mobilizacija ljudi starijih od 18 godina — vojnih obveznika. Preko 200 ljudi se prijavilo u Narodnooslobodilačku vojsku, na front za konačno oslobođenje zemlje. Za potrebe NOV rekvirira se višak prehrambenih artikala na terenu. U jednom izveštaju Sreskog NOO kaže se da je uspešno obavljen zadatak.¹⁵

Ukupna delatnost narodnooslobodilačkih odbore kako u gradu tako i na terenu umnogome je zavisila od postojećih uslova, a u okviru svojih prinadležnosti. Na mnogim sastancima kako redovnim tako i vanrednim rešavala su se monga važna pitanja. Ulagani su veliki naponi da se osposobe za rad postojeća preduzeća kao i da se otvore nova.

---

¹³ Isto.

¹⁴ Isto.

¹⁵ Isto.

Pri sreskom narodnooslobodilačkom odboru takođe formiraju se odseci i komisije koji su uporedo sa izvršnim organima narodne vlasti radili, razrešavajući tekuće probleme u svim domenima i odnosima koji su bili od vitalnog značaja za grad i okolinu.

Od formiranih komisija vredno je pomenuti sledeće: Komisija za reperaciju, komisija za verska pitanja, komisija za ratne zločine i saradnju sa okupatorom, komisija za ratne bogataše i ratne dobiti, komisija za naseljenike i druge.¹⁶

Komisija za utvrđivanje zločina okupatore i njihovih pomagača bila je u sledećem sastavu: Predrag Ajtić, Elhami Nimani, Ređaj Suroji, Mirko Mitić, Mileva Dikić, Drita Šehdulji, Miloš Jovičić, Halim Alimi, Fetah Ahmeti, Desimir Nedeljković, Redžep Abdulji, Svetozar Kadić, Tahir Jahja, Stojisav Savić, Dida Seljani i Voja Ogarević.

Ova komisija utvrdila je da su na terenu Sarplaninskog srca za ratne zločine i saradnike okupatora proglašavaju: Uka Sadik, Miftar Maljoku, Bećir Maljoku, Rama Cazim, Aljuš Bajraktari, Rufit Ibrahim Nua Prenk, Živorad Sukletović, Tair Zajmi, Živorad Patrnogić, Ljuk Ciri, Kolj Mark Gjoni, Rok Ljumezi, Saćir Curi, Hajrula Curi, Cazim Blaca, Hasan Blaca, Ratka Čemirikić Cazim Gostivari, Bedri Peja, Marija Šljaku, Ibrahim Ljutvić, Ratka Ogarević, Danilo Janičijević, Vojin Đorđević, Musa Šehzade, Sani Lauša i drugi . . . (nečitka imena).¹⁷

Diferencijacija koja je bila u toku okupacije na pristalice okupatora i protivnike nastavila se i nakon oslobođenja. Mnogi neprijatelji uspeali su da se uvuku i u redovima narodne vlasti. Narodne snage svakim danom oslobađali se neprijatelja i kontra-revolucionarnih elemenata, kao i drugih kolebljivaca, defetista i slično a koji su se na razne načine uvukli u organe narodne vlasti, te pokušavali da ukoče narodnu vlast i njihovu delatnost u rešavanju tekućih problema i zadataka. Tako imamo početkom 1945. godine čišćenje narodnih odbora od takvih elemenata. U pojedinim mestima narodnim odborima smenjivali su i čitavi odbori (Planeji, Kabašu, Zjumu i drugim). Čišćenje i smenjivanje odbornika vršilo se na skupovima, konferencijama, na seoskim zborovima, na opštinskim i sreskim skupštinama. Tako je smenjen i predsednik Sreskog NOO Halim Spahiju, za koga se utvrdilo da je bio agent pljačkaškog akcionarskog društva SASTEBU, sa agenturama u svim sreskim mestima Kosova i Metohije. U Prizrenu su pored Halima Spahije odstranjeni još: Veli Karahoda, Neđi Arapi, Ahmet Suvareka i još mnogi iz opštinskih narodnih odbora.¹⁸

¹⁶ Kao napomena 9.

¹⁷ Arhiv Srbije, Inventar br. 5406-a Državne komisije za zločine okupatora i njihovih saradnika.

¹⁸ Isto, kao napomena 9.

Komanda mesta, područja i Vojna uprava

U duhu uputstava Demokratske Federativne Jugoslavije formira se uporedo sa organima vlasti i Komanda mesta i Komanda područja za Prizren i okolinu. Za komandanta Komande mesta u Prizrenu postavljen je Timosten Kondura, oficir Pete albanske brigade do januara 1945. godine. Zatim Milivoje Bajkić, a onda Mazlum Nimani, a posle njega Džemil Doda koja zamenjuje Miloš Jovičić. Komesar je bio Vojislav Tanasković. Na terenu sreza postojala je još Komanda mesta u Damjanu, a na njenom čelu bio je Mon Čolaku.

Operativni štab NOV i POJ za Kosovo i Metohiju naređuje da se Komanda mesta za Prizren, Orahovac, Suvu Reku i Dragaš formira u Prizren kao Komanda područja i da se postavi za komandanta Đuro Nenezić koga zamenjuje Mazlum Sućrija (Nimani), a za političkog sekretara Božo Vukmirović, pa Banja Novaković koga zamenjuje Voja Tanasković. Za obaveštajnog oficira Komande područja imenuje se Veša Stanišić. Za odesk mobilizacije Gar Ljuma a za itendanta Sima Vasiljević.¹⁹

Zadaci ovih organa bili su: obezbeđenje reda i mira i slobode građana, čuvanje tekovine narodnooslobodilačke borbe i likvidacija ostataka neprijateljskih snaga. Komandi mesta i Komandi područja u sprovođenju revolucionarnih mera na terenu pomagale su novoformirane partizanske straže i narodna odbrana. Komanda mesta i područja ukidaju se maja 1945. Pored ovih, u gradu se formira i organ državne bezbednosti (OZN-a) koja menja naziv od 1946. godine u UDB-u. Prevashodni zadatak ovih organa bio je da se suprotstave svim onim snagama koje su protiv novoformirane države, odnosno društveno-političkog sistema. Takođe i protiv kontrarevolucionarnih snaga i svih drugih neprijatelja. Prvi šef OZN-e bio je Miladin Pavličić, zamenik Memet Malići, dok šef okružne OZN-e bio je Dušan Karić. Posle ukidanja Vojne uprave za šefa OZN-e dolazi Memet Malići.

U Prizrenu pri komandi područja formira se radionica za potrebe Narodnooslobodilačke vojske. Angažovane su mnoge zanatlije za proizvodnju odeće, obuće i slično. Komesar ove radionice bio je Jefta T. Čakić. Pri radionici bilo je preko 50 zanatlija različitih zanimanja. Ova radionica radila je u prostorijama Bogoslovijske škole. Radnici ove radionice imali su tretman vojnih obveznika, a mobilisane su i privatne zanatlije trgovačkih radnji za potrebe NOV. Često su išli i na akcije obavljanja setvenih radova.²⁰

Komanda mesta, odnosno područja Prizrena dostavlja naređenje Komandi vojne oblasti: »Usled prelaska novih jedinica organizujte da se u roku od tri dana spremi rezerva bršna kod Komande mesta Suva Reka — 3 vagona, Prizren — 4 vagona, a što veće količine mesa i žita iz Orahovca i iste prebacite u Prizren. U jednom aktu Komande područja kaže se: Stavljamo vam na zna-

---

¹⁹ Isto.

²⁰ Isto.

nje da ste bili mnogo pasivni na polju rada za potrebe koje iziskuje vojska, da ste poklonili isuviše malo pažnje mobilizaciji. Tako postoje još pokrajine i sela koje do danas nisu dale ni jednog vojnika. Radovi ovakve vrste smatraju se sabotажom s jedne strane i to u radu naše borbe vrlo lako prelazi u izdajstvo. Zato vam još poslednji put objavljujemo da do 4. februara 1945. godine treba završiti sa mobilizacijom koja za sada obuhvata godine od 1910. do 1927.

Treba da imate u vidu prilikom mobilizacije porodice mobilisanih ne ostanu u teškom ekonomskom stanju niti baz hranioca.

Treba da oslobodi komisija odbora svakog, koji je bez ikakve sumnje na očigled nesposoban, kao sakat, ćopav, gluvonem, slep, grbav i slično. Uglavnom svaki onaj koji nije u stanju da izvrši vojnu dužnost kada se od njega zahteva.

Da se da na znaje pozivaru za mobilizaciju, kako bi mogao obavestiti svakog mobilisanog, da se sobom neizostavno ponese i svoje oružje.

Naravno ovo će biti na sednici odbora dokazano da oružje više vredi upotrebiti ga za otadžbinu, nego li ga ostaviti starcima kod kuće.

Treba da se kontrolišu rad seoskih odbora i da za svaku stvar, koja ne ide na dobrobit N.O, fronta ili u korist naroda, vi snosite, svaku odgovornost.

Ukoliko smo vam pisali da nam za svakih 10 ili 15 dana dostavite referat o radu koji se tiče mobilizacije no vi do danas niste učinili ništa.

Treba da znate da ste za ovaj slučaj direktno vi odgovorni Operativnom štabu KOSMETA.

Do 30. o.m. treba da dostavite referat o učinjenom radu na mobilizaciji sa svim pojedinostima sve do danas.

Drugi ćete dostaviti do 4. feb. kada ćete dostaviti i mobilisane.

Nijedno lice koje ima preko 35 godina ili ispod 18 godina, ne može biti mobilisano bilo za operativne ili vojnopozadinske jedinice, sem u izuzetnim slučajevima. Bilo je slučajeva da se isporuču vojnim vlastima prirodnim putem onoliko koliko traže namirnica, vune, ogreva i slično ili da se obezbedi hrana za stanovništvo kao i cene prehrambenih proizvoda da se odrede. Na tom planu da se angažuje čitav narod u smislu oživljavanja privrede — kaže se u jednoj naredbi.²¹

Neporažene kvislinške snage na Kosovu i Metohiji digle se pobunu u decembru 1944. godine u oblasti Drenice i nanele velike gubitke snagama narodnooslobodilačke vojske. To je dovelo do zavođenja Vojne uprave na Kosovu i Metohiji. Osmog februara 1945. drug Tito doneo je naredbu o uspostavljanju Vojne uprave na Kosovu sve dok se ne uguši kontrarevolucija reakcionarnih snaga.

---

²¹ Isto, akt Komande vojne oblasti od 1. I. 1945.

Vojna uprava nije sputavala rad narodnooslobodilačkih odbora, naprotiv, pomagala je narodnu vlast i druge društveno-političke organizacije i koordinirala rad u cilju oživljavanja i održavanja normalnog života u gradu i okolini i ujedno obezbeđivala red i mir. Neporažene snage našle su utočište na terenu Prizrena zapadno od Prizrena na sektoru sela Bazarske, Kruše, Planeje i Kabaša. Tu se nalazila banda balista od 600 ljudi, među kojima je i IV bataljon koji je dezertirao. Namera im je bila da napadnu na Zjum ili Žur. Vode ih Nijazi Ališani i Rešad Karijagdžiu. Ista grupa balista pružila je razne otpore pri otkupu stoke, kao i u propagandi da će partizani napastvovati žene. Ove snage kao i druge su brzo poražene.²²

Uspostavljanjem Vojne uprave napredne snage su se ohrabrile i na razne načine obračunavale sa poraženim snagama kontra-revolucije, kao i za kolebljivcima koji su se u prvim danima slobode našli u redove organa narodne vlasti i drugim organima. Pokušavali su da se prikriju i tako sabotiraju rešavanje tekućih pitanje i zadataka, od opštih do posebnih.

Sreski NOO, aprila 1945, donosi Naredbu na osnovu Naredbe Ministarstva narodne odbrane:

Vojne vlasti ne mogu i ne smeju vršiti nikakve rekvizicije, konfiskaciju ili ma kakva oduzimanja raznih dobara za potrebe oružanih snaga neposredno od naroda, nego se u tom cilju moraju obratiti organima narodne vlasti.

Ako mesni organi narodne vlasti ne udovolje opravdanim zahtevima vojnih vlasti, onda se treba obratiti višim organima narodne vlasti, izveštavajući pretpostavljene vojne vlasti, nadležnim putem.

Vojne vlasti ne smeju izdavati organima narodne vlasti nikakve zapovesti i naredbe, niti uopšte ma šta naređivati što bi zadiralo u delokrug nadležnosti narodnih vlasti. Već, prema organima narodne vlasti moraju se odnositi u duhu najuže saradnje i sporazumevanja.

Vojna lica koja postupe protivno ovom naređenju uzimati na najstrožiju odgovornost.

Naređenje raspisati svim jedinicama i vojno-pozadinskim vlastima.²³

Aprila 1945. donosi se naredba kojom se ukida Vojna uprava i sve dotadašnje funkcije vojne uprave prenosi se na NOO odnosno NO u gradu i okolini.²⁴

Sreski NOO, GNOO, Opštinski NOO i seoski NOO zajedno sa Komandom mesta, Komandom područja, rukovodstvima društveno-političkih organizacija nakon oslobođenja ulagali su krajnje napore u prevazilaženju postojećih prilika u gradu i okolini, i učvršćivanju i jačanju organa nove vlasti.

²² Isto, kao 6, str. 39.

²³ Isto, kao 9, Naredba SNO od aprila 1945.

²⁴ Isto, Naredba od 18. III. 1945. Ministra narodne odbrane Maršala Jugoslavije J. B. Tita.

Organi narodne vlasti jačaju svakim danom. U srezu se širi proces formiranja mesnih narodnih odbora. Krajem godine se povećavaju na 30 mesnih narodnih odbora sa više od 60 seoskih narodnih odbora. Ovo je sve pozitivno uticalo da se organi narodne vlasti kao nova vlast nakon rata približi narodu i da veliki broj ljudi učestvuje u vršenju vlasti. Glavni teret u ovome, kao i u svim uspesima, u jačanju narodne vlasti pripada prvenstveno komunistima, kao i udruženim subjektivnim snagama društveno-političkih organizacija.

Iz uputstava Sreskog narodnog odbora kaže se: »... Narodnooslobodilački odbor odgovoran je za uspešno i pravilno izvršavanje svih tekućih pitanja. On je dužan da preduzme sve mere i ukloni sve teškoće i pripremi put ka izvršenju zadataka koje mu je narod poverio. Ako je neki član dotičnog odbora koji svojim nemarnim ili nesavesnim vršenjem dužnosti sprečava odbor u vršenju njegovih zadataka, onda je prvenstvena dužnost NO da mu tu prepreku i kloni. Prava i dužnosti uklonjenog člana Izvršnog narodnog odbora ili u načelu samo odgovarajuće skupštine uklonjeni član Izvršnog NO ostaje i dalje član NO Skupštine, sem ako ga ova ne preda sudu i od suda bude osuđen. U tom slučaju automatski gubi mandat člana NO Skupštine ili ga birači mogu opozvati. Jer, samo mu oni mogu oduzeti mandat, a u duhu propisa o opozivu. Za manje krivice članovi NO izriče se opomena ukorom od strane predsednika i sekretara dotičnog odbora. A ako je u pitanju izdaja, odluku o sudskoj odgovornosti donosi organ Narodne odbrane.«²⁵

Oblasni NOO za Kosovo i Metohiju januara meseca 1945. godine dostavlja sreskim i opštinskim NOO sledeće: u cilju sprečavanja i što boljeg uređenja pravnog poretka na Kosmetu, a do ustanovljenja redovnih narodnih sudova, ovim se preporučuje svim opštinskim, sreskim i gradskim NOO, odnosno njihovim pravnim osecima, do ustanovljenja redovnih sudova, mogu donositi presude samo po nižim navedenim sporovima i to: za sve službenosti, za smetnji na posedima, za sve sporove o međama i granicama, za sporove o pokretnim stvarima, koji ne trpe odlaganja, a koji dotični odbor oglasi hitnim. Po krivičnim odgovornostima za sve štete i sitne krađe treba proslediti, a koje povlače kaznu od 1—30 dana zatvora. NOO su nadležni da rešavaju o svim nesporazumima i prestupima, bez obzira na to kada se dogodili.²⁶

Sreski NOO donse odluku br. 2.563 od 1. juna 1945. godine o formiranju narodnih sudova i traži od svih građanskih i opštinskih NOO da izaberu poznata lica za kandidate, a koji će braniti interese narodne vlasti.

Da bi se tekovine NOR zaštitile trebalo je formirati sudove koji će kaznenim merama sprečavati neprijatelja da radi na razbijanju i slabljenju Jugoslavije. Ovim bi se zakonima osigurala

---

²⁵ Isto, kao napomena 9.

²⁶ Akt ONO — od 15 januara 1945.

osnovna zaštita demokratsko-politička, nacionalna i ekonomska prava čoveka ili građanina, što znači zaštita tekovina NOR-a i revolucije.²⁷ Formirani narodni sud u početku svoga rada imao je samo jednog sudiju, koji je bio i predsednik suda. Iz redova građana birana su još dvojica porotnika, koji su predstavljali veća suda. Efikasnost ovih sudova nije bilo na visini, pa su zaostajali u blagovremenom rešavanju sudskih predmeta. Predmeti krivičnog dela nisu vodili u početku ovi sudovi, već je to ostavljeno organima narodne vlasti, odseku za pravne poslove, OZN-i i sl.²⁸ Krajem godine Predsedništvo NR Srbije ukida Oblasni narodni sud u Prizrenu a formira okružne sudove u Oblasti.

Okružni sud u Prizrenu se konstituise, za četiri područja (Prizren, Dragaš, Orahovac i Suva Reku), a u sledećem sastavu: Dragutin Jakić, predsednik, Abedin Bajazi, Ismailj Đinali, Đevdet Palaska i Čedomir Stanković za članove. Za presuditelje Okružnog suda izabrani su: Uroš Todorović, Vera Arsić, Mensur Sačiri, Sulj Kacelji, Đorđe Ilić, Seljajdin Ahmeti, Gani Ismailji, Ahmet Bajrami, Ismet Mulja, Mile Čemerikić, Seljadin Jadraši, Ramiz Huseni, Selim Ahmeti, Ševčet Mehmeti, Dragi Stojković, Din Huseini, Ramadan Hodža, Predrag Šipić, Zef Vučaj i Branko Kijačić.²⁹

Avgusta meseca 1946. godine Zakonodavni odbor Veća naroda i Saveznog veća Narodne skupštine FNRJ doneli su Zakon o potvrdi i izmenama i dopunama zakona u uređenju narodnih sudova. U Prizrenu prišlo se i dalje radilo u duhu tih upustava i zakona.

U jednom od akata ONO dostavlja se objašnjenje o suzbijanju krvne osvete — kao oblika primitivnog međusobnog obračunavanja. Kada narodna vlast sada sve sukobe dostavlja da se rešavaju preko sudova, narod treba da se upozna preko konferencija o uklanjanju krvne osvete a prekršioce treba slati i kažnjavati redovnim sudskim putem.³⁰

Odlukom Trećeg zasedanja AVNOJ-a, raspisani su prvi slobodni izbori za Ustavotvornu skupštinu Jugoslavije za 11. novembar 1945. godine. U jeku kampanje za izbore za Ustavotvornu skupštinu održani su oktobra meseca Izbori za organe narodne vlasti — narodne odbornike, mesnih, gradskih i sreskih narodnih odbora.

Sve subjektivne snage angažovale se i u Prizrenu u priprema za izbore, formirane su komisije pri narodnim odborima mesnim, gradskim i sreskim, kao i reonskim narodnim odborima, određena su glasačka mesta i sl..

Pravo na izbore prema Uputstvima Nacionalnog komiteta oslobođenja Jugoslavije imali su svi građani DFJ, osim onih kojim je prema utvrđenim kriterijumima oduzeto pravo glasa, saradnicima okupatora, zločincima, i slično.

²⁷ Isto, n. r. 9, k-SNO, br. 2563.

²⁸ Isto, nr. 9.

²⁹ Isto, kao 6, sa drugog redovnog zasedanja ONO, od 30. XII. 1945. u Prizrenu i III, od 16—17 juna 1946. 107.

³⁰ Isto, n. r. 9, SNO, 350, od 22. V. 1945.

Rad na biračkim spiskovima podeljen je u dva dela: Uzimaju se podataka za pripremni birački spisak i birački spisak. U pripremni birački spisak imaju se obuhvatiti imena svih lica koja u načelu imaju biračko pravo, to će reći da u ovaj spisak treba da uđu sva lica sa teritorije sela, opština, sreza, koji su navršili 18. godina života. Kasnije će se od Narodnih sudova dobiti podaci za tač. 11 pripremnog biračkog spiska, na osnovu kojih će se označiti lica koja nemaju biračko pravo, i tada ćemo imati uslove za izgradnju Glavnog biračkog spiska u koji, treba da uđu samo ona lica koja ni po kom osnovu nisu izgubila biračko pravo...³¹

Za sreski narodni odbor izabrano je 29. odbornika, koji su zastupali bivši Srez šarplaninski. Za predsednika izabran je Milivoje Bajkić, za sekretara Tahir Jahja, Osman Rifati za II. p. predsednika. Izabran je i Izvršni odbor i Plenum, kao i 11. ONO i više seoskih NO, kao niže teritorijalno-administrativni organi narodne vlasti.

U sastav ONO za Prizren ušli su: Rešad Isa, predsednik, Jefta Čakić sekretar, Destan Kemalji, kao II. p. podpredsednik, sa 19 odbornika, koji su zastupali četiri rejona grada: Potkaljaju, Terzimahalu, Tabanu i Boždaranu.³² Za prve, slobodne posleratne izbore za Ustavotvornu skupštinu u Prizrenu pri Sreskom NO formirana je komisija u sledećem sastavu: Dušan Karić, predsednik, Azem Beljulji i Predrag Karaferić kao članovi.³³

Oblasna kandidaciona komisija predložila je za izbor poslanika za Narodnu skupštinu Srbije, iz Šarplaninskog sreza sledeće kandidate: Đavid Nimanija, Osman Rifatija, Mehmed Hodžu, Predrag Ajtića, Sali Metu i Bajram Uku.

Za izbor poslanika za Antifašističko veće Narodnog oslobođenja Jugoslavije Oblasna kandidaciona komisija predložila je ove kandidate: Đavid Nimanija a za zamenika Predraga Ajtića.

Za izbor odbornika Oblasnog narodnog odbora predloženi su sledeći kandidati: Džavid Nimani, Predrag Ajtić, Ismailj Đinali, Ahmet Nalbani, Rešad Isa, Milivoje Bajkić, Tahir Jahja, Milovan Lalić, Sima Vasiljević, Kolj Široka i Ferid Peroli.³⁴

Za Oblasni izvršni odbor predloženi su iz Prizrena sledeći: Đavid Nimani, Kolj Široka i Ferid Peroli.

Izbori za Ustavotvornu skupštinu održani su u celoj zemlji 11. novembra 1945. godine. Za listu Narodnog fronta glasilo je 96,92%. Na terenu Šarplaninskog sreza glasalo je: za kandidate za Ustavotvornu skupštinu glasalo je 97,28%, za kutiju bez liste 2,72%. Ukupno je izašlo na izbore 98,82%.³⁵

Izbori su pokazali da i narodi u Prizrenu i okolini, kao i svi narodi i narodnosti u zemlji stoje na pozicijama Narodnog fronta, da su za Novu Jugoslaviju, i nove organe narodne vlasti.

³¹ Isto, d. 532 od 15. II. 1945.

³² Isto, kao napomena 9.

³³ Isto.

³⁴ Isto, kao napomena 6, 45—53.

³⁵ Arhiv Kosova, Narodni front k-5. 1945, i kao napomena 6, 45—51.

Na prvoj sednici Ustavotvorne skupštine 29. novembra 1945. godine proglašena je Federativna Narodna Republika Jugoslavija, time je stvorena država republikanskog oblika vladavine, a ukinuta monarhija.

Na drugo redovno zasedanje prvog saziva Oblasnog NO AKMO, održanog 30. XII. 1945. godine u Prizrenu je usvojena Odluka o uspostavljanju i Ustrojstvu AKMO.³⁶

Krajem 1945. godine menja se sastav Sreskog NO. Za predsednika dolazi Elhami Nimani a Voja Tanasković za sekretara. Za članove Izvršnog odbora: Tahir Jaha, Đemajl Karahoda, Uroš Todorović, Mithat Cemalji, Sani Pjetar, Miloš Jovičić i Nijazi Maljoku.³⁷

Izglasan je budžet za Prizren i okolinu od strane ONO, za 1946. godinu. Za Srez je predviđena suma od 7,111.870 d.³⁸ Donošenjem prvog Ustava FNRJ, 31. januara 1946. godine ozakonjene su sve tekovine NOR i revolucije. Dalji razvoj narodne vlasti sada se temelji na ustavnosti i zakonitosti. Trebalo je sva pitanja, koja proizilaze iz života i rada u gradu i okolini, usmeravati zakonima.

Sarplaninski srez proglašen je za pasivni kraj, usled sušne 1945. godine. Trebalo je nabavljati hranu iz drugih srezova i krajeva. Pomoć je stizala i iz Vojvodine i UNRE. Preduzete su mere otkupa žitarica po novim uredbama, preko Državno-trgovinskog preduzeća »Kosmet«. Izvršen je popis zasejanih površina, uslužnih i zanatskih radnji i sl.

Polovinom 1946. godine donet je Opšti zakon o Narodnim odborima, kojim se dalje razrađuje načelo o narodnim odborima, kao osnovnim organima jedinstvene narodne vlasti. Zakonom se predviđalo, pored ostalog kolektivno vođenje poslova u Izvršnim odborima i jedinstvenoj administraciji a ne preko odseka, kao dosad.

Početkom jeseni Prizren, Priština, Peć i Kosovska Mitrovica, Odlukom Oblasnog NO proglašeni su za gradove, pa se vrši reorganizacija narodne vlasti, odnosno narodnih odbora.³⁹

U gradu u duhu toga izabran je novi Izvršni odbor Gradskog NO sa Milovanom Lalićem, kratko pa Rešad Isom kao predsednikom i Jevtom Čakićem, sekretarom. Takođe su izvršene promene i u Sreskom NO, a nastavlja se sa procesom formiranja mesnih narodnih odbora na terenu Sreza. Krajem iste godine imamo više od 30 mesnih NO i preko 60 seoskih NO.⁴⁰

Aprila 1947. godine Narodna skupština izglasala je Petogodišnji plan razvitka narodne privrede FNRJ, za period 1947—1951. godine. Osnovni ekonomsko-politički ciljevi postavljeni Planom bili su: likvidirati snagu i tehničku zaostalost, ojačati ekonomsku i odbrambenu snagu zemlje, učvrstiti i razviti socijalistički sektor

³⁶ Isto, n. r. 6.

³⁷ Isto, n. r. 9.

³⁸ Isto, n. r. 6. 93.

³⁹ Isto, n. r. 6.

⁴⁰ Isto, n. r. 9, K-GNO i Sno.

privrede i nove društvene odnose i uopšte podići blagostanje naroda. Kao glavni uslov za ostvarivanje ovih ciljeva Plan je postavio sprovođenje industrijalizacije i elektrifikacije zemlje.⁴¹

Planska komisija formirana je pri Gradskom narodnom odboru sa Avni Bakalijem na čelu, a u skladu sa Zakonom o opštem državnom planu i državnim organima za planiranje. Početkom godine komisija je predložila Plan o privrednom razvoju Prizrena i okoline za period 1947—1951. a sredinom godine na zajedničkoj sednici Sredskog i GNO doneta je Odluka o privrednom i kulturnom razvoju Prizrena i okoline. Plan je razmatran i odobren u okviru Petogodišnjeg plana razvitka AKMO, plana razvoja NR Srbije i planom razvitka FNRJ.⁴²

Planom razvitka Prizren i okoline, pored ostalog obuhvaćen je komunalni problem, trebalo je uvesti novu vodovodnu mrežu, gradske česme zameniti kućnim česmama. Postojeću »rimsku« kanalizaciju postepeno zameniti novom, modernijom. Glavnu ulicu popločati, ozeleniti i pošumiti gradske površine i godleti u okolini. Izgraditi u Prizrenu i selima Sredskoj, Ljubiždi i Žuru domove kulture. Otvoriti nove škole, obdaništa, internate, bolnice. Likvidirati nepismenost putem analfabetskih tečajeva. Obuhvatiti svu decu osnovnim školama. Obraditi i zasejati svu obradivu zemlju. Osnovati voćni i lozni rasadnik i razviti i okolnu privredu. Dovedi željezničku prugu i još mnogo drugog.⁴³

U okviru Plana donet je od strane ONO i budžet za Prizren i srez u iznosu: GNO odobrava se 4,025.450 rashoda i isto toliko planira prihod. Sreskom NO sa MNO 4,511.077 dinara rashoda i isto toliko prihoda. Dohodak po glavi stanovnika na Kosovu bio je 37.225 dinara.⁴⁴

Realizaciju plana ometali su mnogi faktori, pre svega subjektivni: neznanje pojedinaca, nehatnos. Na primer, rukovodioci Grapeka i Granapa odnosili su se prema društvenim materijalnim dobrima vrlo nemarno, loše, a da o tome OPO nisu ništa preduzimale. Ima pojava stihijnosti u realizaciji poljoprivrednih proizvoda: setve, žetve i ot kupa. Formirano je 8 zanatlijskih zadruga, a SRZ još nisu formirane. Kod privatnih zanatlija nije bilo inicijative, pa ni realizacije plana. Nabavljačko-potrošačke zadruge snabdevale su građane preko sindikalnih podružnica. Izgradnja željezničke pruge Prizren — Metohija obustavljena je do daljeg, jer je trebalo da Čehoslovačka isporuči šine za prugu.

Sukob u 1948. godini naše Partije i zemlja narodne demokratije doveo je do poremećaja u realizaciji plana u celini u zemlji, kao i u realizaciji nekih privrednih objekata u Prizrenu i okolini.⁴⁵

Da bi se prebrodila nastala kriza u realizaciji plana, vlada FNRJ i KPJ raspisali su Narodni zajam. Ovom narodnom zajmu pridružio se i Prizren sa okolinom.

⁴¹ Isto, n. r. 6.

⁴² Isto, kao napomena 9.

⁴³ Isto.

⁴⁴ Isto, kao napomena 6, 189—190.

⁴⁵ Isto, kao napomena 9.

Narodni zajam predviđen je za realizaciju Petogodišnjeg plana razvitka narodne privrede sa ukupnom sumom od tri milijarde dinara. Najmanja uplata bila je 1.000 dinara. Zajam je imao veliki društveno-politički značaj, pored ekonomskog.

Odziv za upis narodnog zajma bio je više nego pozitivan. U Prizrenu i okolini akcija upisa bila je vrlo pozitivna.

U narednoj godini dolazi do promena u sastavu Sreskog i Gradskog narodnog odbora.

U sreski NO izabrani su: Vojislav Tanasković, predsednik, Đeljadin Gaši, sekretar, za članove: izabrani su: Stojsav Savić, Nuredin Malići, Dragutin Stojković, Raman Avdija, Mile Ljubosavljević, Đemailj Džaferi, Ibrahim Gaši... Takođe, dolazi do promena i u GNO, Osman Rifati dolazi za predsednika do polovine godine, a nakon toga Dušan Šošević, a Fevzi Fišekliju za sekretara do 14. avgusta, a nadalje Nikola Stavretović. Za članove izabrani su: Mile Čemerikić, Ahmet Nalbani, Rade Glavić, Bogoljub Ljamić, Hajredin Vulkani, Gani Demiri, i Zejnel Dauti.

Izabran je novi Plenum od 60 članova. Izabrane su mnoge komisije: Komisija za mandatnu procesuru, u sastavu: Husni Čavoli, Seb Batameja i Cvetko Čutaković. Komisija za finansije i plan: Kaplan Brika, Cemalj Karamučo i Jovan Jovanović, Komisija za odluke: Duška Zdujić, Desten Kemalj, Sali Čavoli, Komisija za molbe i žalbe: Remzi Namlađiu, Mika Lekovac, Ljutvi Ismeti. Komisija za razrešenje narodnih sudija: Marjan Savić, Idriz Vehapi i Murat Limani, Komisija za naplatu poreza: Aleksandar Stojković, Skender Redžepi, Stamenika Savić i Murteza Brika. Komisija za ispravku razreza poreza, tečevine i zemljarine: Ahmet Nalbani, Sali Čavoli, Cvetko Šutaković, Ahmet Džibo, Vana Tunić, Kaplan Brika, Predrag Karaferić, Ethem Zurnađiu, Đorđe Jovanović, Murat Nimani. Komisija za razrez poreza na dohodak zadruga, društvenih organizacija i privrednih preduzeća: Cvetko Šutaković, Sami Čavoli, Ognjan Stefanović Vana Tunić, Ahmet Nalbani, Husni Cemajli, Toma Sovtić, Kaplan Brika, Ethem Zurnađiu, Predrag Karaferić, Kontrolna komisija, za predsednika Gradske kontrolne komisije Nikola Stavretović.⁴⁶

Diferencijacija između bogatih i siromašnih ljudi u odnosu na tržište, nastavlja se. Tendencija seljaka je bila da se više i redovnije vrši snabdevanje privatnog sektora u odnosu na zadružni i državni sektor. Odnos narodne vlasti prema narodu je vrlo dobar — konstatuje se u jednom zapisniku. Narodna vlast uživa autoritet kod naroda. Izvršni narodni odbor održava stalne kontakte sa rukovodiocima privrednih preduzeća a radi snabdevanja stanovništva životnim namirnicama. Takođe, radi na unapređenju privrede, trgovine i zanatstva, a kritikuje propuste i ukazuje na njih. U pojedinim preduzećima, na primer, Granapu, roba je lošeg kvaliteta, mleko 50% sa vodom, loše meso i slično.

---

⁴⁶ Isto.

Reorganizacija i dalja izgradnja Narodne vlasti

Narodna skupština FNRJ donela je 26. maja 1949. godine Opšti zakon o narodnim odborima.

Narodni odbori dobijaju pravo upravljanja narodnom imovinom od lokalnog značaja. Ovim Zakonom počinje jačanje lokalne samouprave i neposredno učešće građana u vršenju vlasti. Ovim zakonom utemeljeni su osnovi novih društveno-političkih odnosa u daljoj izgradnji socijalizma.⁴⁷

Period 1945 — 1950. godine obeležen je centralističkim administrativnim odnosima, kako društveno-političkim tako i u privrednom životu zemlje. Dalja izgradnja materijalnih dobara, infrastrukture stvorila je preduslove za socijalističku izgradnju odnosno socijalistički preobražaj. Time i novih privredno-ekonomskih i društveno-političkih odnosa. U Prizrenu i okolini, ove promene su nastale zavisno od razvoja materijalnih privrednih odnosa. Primena tehnička dostignuća kako u procesu proizvodnje, tako i u domaćinstvima dala je rezultate. To je imalo uticaja na promene u nadgradnji i oblicima društvene svesti u ovoj sredini. Intenzivni privredno-društveni razvitak nametnuo je potrebu prevazilaženja načina posleratnog rada i života pa s tim i sistema državne uprave, u nove stvaralačke oblike socijalističke društveno-ekonomske odnose. Proces decentralizacije od 1949. godine u načelu društvenog samoupravljanja, uvedeno je kao prvo radničko samoupravljanje u privrednim preduzećima. To će izvršiti pozitivan uticaj na društveno-politički život, u početku socijalističkog preobražaja. Inicijativa je data privatnom sektoru, što se odrazilo na zaostajanje u nekim privrednim granama društvenog sektora i zatvaranju ili obustavi dalje izgradnje. Takav slučaj u Prizrenu je sa izgradnjom železničke pruge Prizren — Metohija, kao i mnogih uslužnih radnji, zanatskih i slično. Ove promene su se odrazilile i u oblasti trgovine. Ukinut je obavezan otkup nekih žitarica, potrošačkih karata, a formirane su cene industrijskim proizvodima koje su od 1. januara 1951. puštene u slobodnu prodaju. Cene se sada formiraju prema uslovima tržišta. Za robno-novčanu proizvodnju to je bilo od presudnog značaja, jer je time uslovljena proizvodnja od prometa. Radne organizacije u ovom tržišnom sistemu mogle su da deo sredstava potrošnog fonda povećaju, na račun sniženja materijalnih troškova. Zatim manjim brojem zaposlenih, premeštanjem planirane proizvodnje, prilagođavanjem potrebama tržišta, boljim kvalitetom proizvoda i slično. U početku bilo je kolebanja, da bi u periodu 1950. — 1953. godine privreda oživela a grad i okolina doživeli prosperitet.

Organizaciono-politička uloga u SNO i GNO još su zadržali stara shvatanja, da po pitanjima privredno-političkim odlučuje MK komitet. Tako su na bazi Planova komiteta sastavljani planovi SNO i GNO. Razgraničenje je došlo u drugoj polovini 1950. godine.

---

⁴⁷ *Narodna vlast i socijalistička izgradnja 1943—1963*, Beograd, 1965, str. 427.

Tada je data nova uloga i samoinicijativa organima narodne vlasti. Naročito po pitanjima koja proizilaze iz života i rada grada i okoline, tj. privredno-kulturnim, zdravstvenim, komunalnim i slično.

Novi izvršni GNO sačinjavali su: Milovan Lalić, predsednik, pa Osman Rifati, Fevzi Ismeti (Fišekli), sekretar, Hasan Krueziu, Gani Nebiju, Vera Arsić, Jovan Tunić, Ahmet Nalbani, Ethem Zurnadiu, Cvetko Putaković, Pjeter Hita, Cvetko Milenković, Milutin Čemerikić, Hakir Jakupi, Zejnel Dauti, Sali Čavoli, Aleksandar Stojković, Kusen Sahdula.⁴⁸

Smanjen je broj službenika, kako Sreskog tako i GNO. Slične mere su preduzete i u drugim ustanovama i preduzećima.

Izabrani su odbornici za ONO i to: Predrag Ajtić, Cvetko Sutaković, Zejnel Malići, Mehmet Hodža, Milutin Pavličić, Katarina Patrnogić, Šeh Hasani, Abdulj Hodža, Osman Peroli, Eljhami Niman, Radivoje Galević, Rešad Isa, Cemalj Mučezi, Fadilj Hodža, Ismailj Gjinali, Jovan Tunić.⁴⁹

Reorganizuju se bivši odseci s povereništva, sa novim sadržajima i zakonitostima u radu. I to na bazi demokratičnosti i neposrednog učešća građana u donošenju i rešavanju tekućih pitanja od interesa za grad i okolinu. Svako povereništvo ima komisije i savete građana u kojima su zastupljeni predstavnici društveno-političkih organizacija, privrednih radnih jedinica, ustanova, rejonskih odbora SSRN i slično. Svako povereništvo ima plansku komisiju. Svaka od komisija sastaje se najmanje jednom mesečno, u cilju samoupravnog dogovora i sporazuma, sa kompetencijama savetodavnog karaktera u određenim pitanjima. Sva ova reorganizacija imala je osnovni cilj izgradnju novih komunalnih odnosa u sistemu opštinskih vlasti, a time socijalistički preobražaj u celini. Formirana je komisija za koordinaciju obaveštenja i kontrolu, zatim planska komisija i druge.

Na terenu prizrenske opštine bilo je ukupno 243 saveta građana u kojima je bilo obuhvaćeno 227 muškaraca i 16 žena. Po nacionalnoj strukturi 155 Albanaca, 85 Srba i 3 ostalih. Po društveno-političkoj pripadnosti: članova KPJ bilo je 69, kandidata 5, članova SSRNJ 9, omladinaca, AFŽ, članova SUB NOR-a i slično 100. Po socijalnom sastavu radnika i službenika 69, zemljoradnika 40, zanatlija 31, ostalih 103 : 104.⁵⁰

Što se tiče rada i aktivnosti povereništva koja su formirana nakon reorganizacije narodne vlasti u početku je bilo dosta nesnažjenja, nedoslednosti i propusta. Nedostatak kadrova, promena poverenika u toku mandatnog perioda uticalo je na neažurnost. Obrazovani su mnogi kursevi za osposobljavanje i vođenje budućih poslova. Ulagani su veliki naponi, pored ljubavi i odanosti narodnoj vlasti. Bilo je i opurtunizma — nisu korišćeni sposobni ljudi za rad u određenim poslovima, već se više »politiziralo«, izrazit slučaj je kod kulturne politike što se održalo do današnjih dana.

⁴⁸ Isto, kao napomena 9.

⁴⁹ Isto.

⁵⁰ Isto.

Nastale promene u razvitku naše zemlje nametale su nova ustavno-pravna načela, a stim i odgovarajuće ustavne uredbe. To je učinjeno 13. januara 1953. godine, donošenjem Ustavnog zakona o osnovama društveno-političkog uređenja FNRJ i saveznim organima. Nakon usvajanja novog Ustavnog zakona Savezna narodna skupština je za predsednika Republike izabrala Josipa Broza Tita, a iste godine Narodne republika donose svoje ustave. Samoupravljanje se ozakonjuje, kao društveno-politički sistem. Time i pravo radnog čoveka, da neposredno upravlja sredstvima za proizvodnju i dohodkom.

Mr. Đorđe Stavretović

LA FORMATION ET L'ACTIVITÉ DU POUVOIR POPULAIRE A PRIZREN ET SES ENVIRONS DANS LA PÉRIODE DE 1944 A 1953

Après la libération de la ville et de ses environs, le 17 novembre 1944, tard dans la nuit, se réunissent dans l'ancienne maison de la commune, les membres clandestins du Conseil de la libération nationale, le plus grand nombre d'activistes du Mouvement de la libération nationale, les membres du PCY des organisations de Prizren avec la participation des représentants d'éta — majeur de la lutte *NOV* et *PO* pour la Kosovë et Metochie et membres du Comité de la Province du PCY pour la Kósova et Metochie. Après des longues examinations et consultations, ils ont déterminé les critères et même dans d'autres réunions postérieurs, ils ont décidé et vérifié les prérogatifs de quelques personnes ainsi que les fonctions qu'ils assumeraient certains parmi eux pour diriger les structures de la ville et ses environs comme et le commandement du pays, *SK KPJ*, la Poste, la Banque et d'autres. De plus, ils ont discuté de la continuation de la guerre pour libérer le pays contre l'ennemi étranger et les collaborateurs, ils ont parlé aussi de leur responsabilité.

Parallèlement avec le renforcement du Pouvoir populaire, suit le procès de la différenciation comme dans les ordres des conseillers municipaux et les ordres de la population qui est même aujourd'hui présent et continue toujours.

Les organes du Pouvoir populaire de temps en temps se renforcent, tandis que dans les arrondissements se développent le procès de la création des conseils locaux et ceux des villages qui influença d'une bonne participation des gens à l'exécution du Pouvoir.

Par la législation générale promulguée en mai en 1949 sur les conseils populaires, ensuite suivait l'élaboration des principes postérieurs sur le pouvoir populaire comme organes uniques du Pouvoir populaires, où ont été donné des bases pour des nouveaux rapports autogestinnaires dans le renforcement de l'auto-administration.

C'est d'une telle façon passe du système central-administratif à une édification des nouveaux rapports economico-sociaux et politiques. Le rôle organisationnel-politique de Pouvoir populaire en principe change graduellement. Même aujourd'hui, les organes du Pouvoir populaire décide ent des questions résultant de la vie et du travail de la ville et des environs par les conseils des citoyens, de leurs réunions d'élections et d'autres similaires.